

Nr 193.

Av herr **Karlsson** i Stuvsta **m. fl.**, om effektivisering och skärpning av den statliga priskontrollen m. m.

1. I likalydande motioner i första och andra kammaren framställdes vid 1946 års riksdag följande yrkande av kommunistiska riksdagsmän »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t begär, att den statliga priskontrollen skall bestå och framför allt inriktas på att bryta monopolprissättning, för vilket ändamål gällande prislagstiftning måste anpassas till de förändrade förhållandena, priskontrollapparaten effektiviseras och en demokratisering av framför allt priskontrollnämndens sammansättning äga rum».

I motiveringen för detta yrkande framfördes bl. a. följande, som vi tillåta oss citera, då det torde äga tillämplighet även i dagens läge:

»Kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering nämner icke statlig priskontroll såsom ett av de vapen samhället kan använda mot monopolismen och dess verkningar. Detta är desto mera anmärkningsvärt, som kommissionen själv är inne på tankegången, att den nuvarande priskontrollen och den föreslagna övervakningen av konkurrensbegränsningarna genom ett nytt samhälleligt organ i viss mån fylla samma funktion. I betänkandet säges nämligen, att det enligt kommissionens uppfattning är 'önskvärt att bevakningen av de områden, på vilka konkurrensen är begränsad, kunde övertagas av ett nytt samhälleligt organ med speciell uppgift att följa utvecklingen på dessa begränsade områden, för att priskontrollen i sin nuvarande form icke skall behöva bibehållas längre än som är oundgängligen nödvändigt.' Kommissionen motiverar icke på något sätt, varför den statliga priskontrollen icke skulle kunna användas för att komma till rätta med monopolistisk prissättning. Det finns här en lucka i kommissionens utredningsarbete, som tillkommit icke på grund av sakliga hänsyn, utan beroende på att vissa politiska värderingar fått begränsa de diskuterade alternativen.

Ur vår synpunkt förefaller det orimligt att utan diskussion avfärda den statliga priskontrollen som ett medel i kampen mot monopolismen. Samhället äger på detta område en omfattande och vältrimmad apparat, som uppbyggs under krigsåren. Det är visserligen sant, att anmärkningar kunna anföras mot priskontrollens effektivitet, men dessa anmärkningar behöva, så vitt vi kunna se, icke drabba själva priskontrollens system såsom sådant, utan avse de konkreta metoder, efter vilka den svenska priskontrollen arbetat under kriget. Efter en revision och anpassning till de förändrade förhållandena av gällande prislagstiftning, efter en effektivisering av priskontrollapparaten och efter en förändring av priskontrollnämndens sammansättning, en fråga vartill vi åter-

komma nedan, skulle den statliga priskontrollen kunna bli ett verksamt vapen i samhällets kamp mot monopolismen och dess för hela folket så skadliga verkningar.

Det kan i detta sammanhang anmärkas, att även personer med djupgående erfarenhet av den statliga priskontrollens arbete under krigsåren anse det oriktigt att nu helt slopa priskontrollen. I en artikel i socialdemokratiska partiets tidskrift *Tiden* nr 8/1945 skriver sålunda redaktör Albin Lind, som är ledamot av priskontrollnämnden:

'Redan före krigsutbrottet var det ett allbekant faktum att monopolistisk prissättning var ett ganska utmärkande drag för det enskilda näringslivet. Är det någon som tror att dessa tendenser avtrubbats under krigstiden. Krigstidshushållningen torde ha påskyndat samarbetet mellan och tendensen till gemensamt uppträdande från näringsidkarnas sida. Under sådana förhållanden synes det bli en ofrånkomlig uppgift för samhället att skydda konsumenterna genom en fortlöpande kontroll över prisbildningen. Endast två vägar synes därvid stå öppna för samhället att komma till rätta med monopolistisk prissättning; att föreskriva priser, som bryter denna prissättning, och om monopolföretagen därvid saboterar får samhället överta eller starta nya produktionsföretag.'

Vi anse icke, att en statlig priskontroll helt kan lösa de problem, som uppstått för samhället genom monopolkapitalets ökade maktställning och dess hänsynslösa utnyttjande av denna sin makt för att utplundra lönearbetarna och övriga konsumenter. Såsom redan anmärkts, utgör den historiska lösningen av monopolismens problem samhällets övertagande av produktionsmedlen. Vi tro emellertid, att samhället kan uppnå avsevärda fördelar även genom att använda sig av möjligheten att kontrollera och reglera prisutvecklingen.

Frågan om priskontrollens slopande eller fortsatta existens måste emellertid skärskådas även ur en annan synvinkel. Den statliga priskontrollen tillkom i en speciell situation, när det gällde att hindra att varuknappheten helt kom till uttryck i höjda priser. När varutillgången återigen blir 'normal', anser man det därför från vissa håll självklart att priskontrollen skall helt avvecklas. Denna tankegång präglar yttrandet från kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering över priskontrollnämndens förslag till ny prisregleringslag, där man uttalar sig för priskontrollens avskaffande, så snart 'normala förhållanden' inträda. Den präglar även priskontrollnämndens yttrande till överrevisionen för krisförvaltningen, där man säger att 'frågan om nämndens avveckling vore helt beroende av den takt, i vilken varutillgången inom landet kommer att ökas under den närmaste framtiden', liksom de uttalanden som gjorts av medlemmar av regeringen i denna fråga.

Anhängarna av detta sätt att resonera tycks glömma en avgörande omständighet, som inträffat under krigsåren och som gör att frågan om priskontrollens slopande eller fortsatta existens kommit i ett helt nytt läge. Denna avgörande omständighet är, att majoriteten av folket uttalat sig för en sådan omläggning av det nuvarande produktionssystemet, att en planmässig produktion med folkets behov som enda riktpunkt kan åstadkommas. För att en sådan samhällelig planhushållning skall kunna komma till stånd och bli effektiv fordras det, att samhället också har viss kontroll över prisutvecklingen. En sådan kontroll skulle icke behöva bli av samma allomfattande karaktär som krigstidens priskontroll. Men den måste finnas där i ständigt beredskap, om de uppgjorda planerna hotas av häftiga prisörelser. Här finns alltså en andra upp-

gift för den statliga priskontrollen i fredstid vid sidan av den förut nämnda, att komma till rätta med monopolistisk prissättning.

För att den statliga priskontrollen på ett effektivt sätt skall kunna fylla dessa bägge uppgifter fordras det emellertid en avgörande förändring av framför allt det ledande organets, priskontrollnämndens, sammansättning. Från kommunistiskt håll har i riksdagen vid upprepade tillfällen kritiserats den ensidiga sammansättningen av de ledande krisorganen överhuvud taget. Utförda undersökningar visa, att majoriteten av posterna både i kriskommissionernas beslutande instanser och i deras rådgivande organ innehafvs och innehas av representanter för industri- och handelskapitalet, godsägare och storbönder samt högre statstjänstemän. Arbetarna och småbönderna, som tillsammans utgöra över 70 procent av hela den svenska befolkningen, ha däremot blivit tilldelade endast omkring en sjättedel av alla posterna i de viktigare kriskommissionerna. I den förut citerade uppsatsen av redaktör Albin Lind återfinnas även några synpunkter på priskontrollnämndens sammansättning, vilka vi återge. Red. Lind skriver:

'Den priskontroll som samhället utövat under krigstiden kan betecknas som i stort sett effektiv. Skäl talar dock för att den skulle kunnat vara — och framför allt bli — ännu effektivare. Att själva apparaten uppbyggts och metoderna utformats jämsides med att arbetsuppgifterna hopats, har säkerligen bromsat effektiviteten. Att det centrala organet, priskontrollnämnden, haft en sådan sammansättning att flertalet ledamöter på grund av sin samhällsåskådning betraktat samhällsingripandena med motvilja, har också spelat sin roll. Vidare har personalens ställning inte kunnat verka befrämjande på apparatens funktionsduglighet. När folk bibringats uppfattningen att priskontrollen snarligen skall avvecklas, är det både mänskligt och naturligt att de anställda söker sig till säkrare sysselsättningar. Möjligheterna att såväl rekrytera som behålla förstklassig personal blir hämmade. För att inte tala om den avigsida som uppkommit, när priskontrollnämnden nödgats låna personal från enskilda företag, koncerner och producentsammanslutningar, som i sin tur skulle kontrolleras av den 'lånade' — eller när man i krisorganen fått gå in för en sorts hälftenbruk med vissa veckodagars tjänstgöring på nämnden, medan den övriga tiden använts för att upprätthålla vederbörandes ordinarie befattning i ett privatföretag. Enligt min mening kan man inte få något riktigt grepp om samhällets möjligheter att utöva priskontroll, om icke priskontrollnämndens sammansättning återspeglar intressegrupperingen i samhället och nämndens personalfråga löses genom att priskontrollen förankras i ett permanent samhällsorgan.'

De anförda synpunkterna synas oss kräva beaktande i ännu högre grad om priskontrollnämnden tilldelas de i det ovanstående föreslagna uppgifterna. Det blir då ännu olämpligare att sätta trustdirektörerna och finanskapitalisternas representanter att övervaka de egna företagens och med dem lierade företags prispolitik. Priskontrollnämnden måste få en demokratisk sammansättning för att dess arbete skall kunna bedrivas så effektivt och utan hänsyn till privata företagarintressen, som är nödvändigt.»

2 Över denna motion inhämtades yttranden från kommerskollegium och statens priskontrollnämnd, varjämte Sveriges industriförbund, Sveriges grossistförbund, Sveriges lantbruksförbund, Riksförbundet landsbygdens folk,

Kooperativa förbundet och Landsorganisationen i Sverige bereddades tillfälle yttra sig i ärendet.

Landsorganisationen i Sverige anslöt sig till motionens väsentliga syfte. I dess yttrande framhölls:

»I diskussionen om priskontrollens framtid anföres ofta att en statlig prisreglering är ett tveeggat vapen i kampen mot prisuppskörtning av konsumenterna. De av myndigheterna fastställda priserna skulle i stor utsträckning komma att fungera såsom kartellpriser utan att någon kartellöverenskommelse behövt slutas. Priskontrollen skulle därmed bidra till att förhindra en mera pristryckande konkurrens. En prissättning på grundval av produktionskostnadskalkyler skulle alltför ofta komma att bli mindre hårdhänt än en oreglerad prisbildning och därmed bidra till bevarandet av mindre effektiva företag eller överflödiggöra en rationalisering av sådana företags produktion.

Dessa synpunkter kunna väl ha sin giltighet under vissa förhållanden. En förutsättning för att konkurrensen skall fungera hårdare än en av samhället organiserad prisreglering är bl. a. en viss varuriklighet i förhållande till köpkraften. På ett tidigare stadium av diskussionen om efterkrigsproblemen räknade man allmänt med att denna förutsättning skulle komma att uppfyllas tämligen kort tid efter fredsslutet. Man räknade då också med tendenser till prisfall, eventuellt så kraftiga att man kunde befara en allmän depression. Förstörelsen av ekonomiska värden i samband med krigets slutskede samt utvecklingen därefter har emellertid kommit detta perspektiv att förlora sin sannolikhet för en ganska avsevärd period.

Oavsett krigstidens alltjämt kvarstående inflationstryck måste man emellertid också räkna med en mera permanent sådan tendens, härstammande från den ekonomiska politik som kommer att drivas inom landet även för framtiden, nämligen genomförandet av det socialpolitiska reformprogrammet samt kravet på full sysselsättning. De penningpolitiska risker, som oförnekligen äro förenade med denna politik, utgöra inte ett argument emot densamma. Men de kräva ett komplement i någon form av priskontroll.

Landsorganisationen har i första hand anledning att betrakta detta problem i dess sammanhang med lönepolitiken. Fackföreningsrörelsen ser det givetvis som sin uppgift att genom lönepolitisk aktivitet dels förvärva största möjliga del av produktionsresultatet åt arbetarna, dels bidra till att framtinga en effektivisering, vilken skall möjliggöra ökad produktion såsom underlag för fortgående lönehöjningar. Den måste således vara intresserad av att genomdrivna löneförhöjningar bli reella och inte genom prishöjningar övervältras på konsumenterna, varigenom en större eller mindre del av nyssnämnda resultat skulle ominnetgöras. Risken härför ökas påtagligen vid en ekonomisk politik som går ut på ständigt upprätthållande av full sysselsättning. Den 'knapphet på arbetskraft', som därigenom skapas, innebär nämligen också knapphet på varor, visserligen inte av samma slag som under kriget, men en knapphet i förhållande till efterfrågan. Särskilt på sådana områden, som icke äro beroende av den internationella marknaden eller påverkas av konkurrens med billiga importvaror och där monopolistisk prisbildning har stora förutsättningar att uppkomma, måste det under sådana förhållanden bli lätt för företagen att genom höjda priser övervältra lönehöjningarna på konsumenterna. Resultatet härav skulle kunna bli en starkt splittrad och i längden inflationistisk löne-

och prisutveckling, vilken givetvis icke är önskvärd. Det förekommer ofta i den offentliga diskussionen om dessa frågor att man med tanke härpå rekommenderar fackföreningsrörelsen att föra en återhållsam lönepolitik, vilken skulle göra det möjligt att undgå en ständigt fortskridande prisstegring trots full sysselsättning. Även om man från landsorganisationens sida företräder den ståndpunkten, att den fackliga lönepolitiken bör sikta till löneutjämning, kan man emellertid icke rimligen begära eller förvänta, att en viss arbetargrupp skall iakttaga lönepolitisk återhållsamhet om den samtidigt finner att situationen av företagen i samma näringsgren på grund av bristande priskontroll utnyttjas för upprätthållande av onormalt stora vinstmarginaler. Det nödvändiga inflationsförebyggande momentet måste därför vara något annat än en självpåtagen passivitet från fackföreningsrörelsens sida. Den fulla sysselsättningens politik förutsätter alltså i stället enligt landsorganisationens mening att samhällets organ även i fortsättningen får möjlighet att effektivt ingripa reglerande i prusbildningen.

Prisreglering bör emellertid icke, såsom hittills, ses som en relativt isolerad fråga utan i varje särskilt fall tas upp i sitt samband med produktionens och handelns mer eller mindre effektiva organisation. Den nuvarande priskontrollen har i enlighet med sin kristidsmässiga karaktär i huvudsak fått avstå från att söka genomdriva strukturrationaliseringsåtgärder, som skulle ha kunnat förbilliga produktionen och därmed sänka priserna. Den har även varit hänvisad till att arbeta med osmidiga medel. Det allmänna prisstoppet är sålunda försvarligt endast som en övergående åtgärd; i längden skapar det givetvis felaktiga prisrelationer inom näringslivet, i det att man inom dess ram inte kunnat ta hänsyn till alla de förskjutningar uppåt och nedåt som inträffat såväl på kostnads- som på efterfrågesidan. Denna priskontroll måste småningom ersättas med ett aktivare, rörligare och smidigare system.

Man kan i detta sammanhang bl. a. peka på de utredningar, som nu pågå eller igångsättas rörande olika näringsgrenars produktionsekonomiska förhållanden, exempelvis i skoindustrin, möbelindustrin o. s. v. En tänkbar framtidslinje är att dessa utredningar övergå till att vara permanenta organ för samhällsinflytandet i näringslivet och för den 'insyn' i företagens ekonomiska förhållanden, om vilken utredning likaledes pågår. Dylika organ skulle komma att besitta en mera specialiserad och framför allt mera mångsidig och på själva produktionskostnadsproblemen inriktad sakkunskap än en central priskontrollnämnd kan tänkas göra. De böra då även behandla frågor rörande prissättningen inom respektive områden av näringslivet. En sådan specialiserad prisreglering kan på ett helt annat sätt än den allmänna priskontrollen ta hänsyn till sambandet mellan prusbildningen och produktionens och handelns organisation.

En kontroll av monopolistiska prusbildningsföreteelser förberedes för närvarande av statsmakterna i anslutning till förslag från planeringskommissionen. Denna skall dels omfatta en övervakning av konkurrensbegränsande överenskommelser inom näringslivet, dels ingripanden i olika former mot dessas utnyttjande på ett mot samhällsintresset stridande sätt. De förhandlingar mellan staten och företagen, som härvid åsyftas, komma tydligen att gälla uppgörelser om prissättningen på liknande sätt som de förhandlingar vilka nu regelbundet föregå priskontrollnämndens ingripanden. Då sådana förhandlingar icke alltid kunna beräknas ge tillfredsställande resultat, trots de påtryckningsmedel som staten enligt planeringskommissionens betänkande skulle utnyttja, behöva de kompletteras med anordningar för rena prisingripanden. Landskr-

organisationen förutsätter därför att denna monopolkontroll måste bygga på att samhället bl. a. har legala möjligheter både att följa prisutvecklingen och att vid behov föreskriva de högsta priser, som få uttagas av konsumenterna. Landsorganisationen förutsätter också att monopolkontrollen — såväl i sina utredande som exekutiva organ — utrustas med tillräckligt stor administrativ apparat för att kunna effektivt fullgöra sin uppgift.

Formerna för den mera permanenta priskontroll, vars behövlighet landsorganisationen i det föregående velat understryka, må emellertid vara en tillsvidare öppen fråga. Den avveckling av hittillsvarande priskontrollapparat, vilken förutsatts i uttalanden från regeringshåll, från planeringskommissionen och från priskontrollnämnden själv, bör dock i varje fall icke få ske förrän samhället skapat organ, som ge motsvarande skydd mot omotiverat hög prissättning. Detta är så mycket viktigare som enbart talet om den nuvarande priskontrollens avveckling hotar att medföra mindre önskvärda konsekvenser. Det har redan visat sig föreligga en tendens till att den mest kvalificerade personalen inom priskontrollen söker sig därifrån till annan verksamhet, härigenom kanske framkallande en snabbare och längre gående nedskärning av samhällets prisreglerande verksamhet än som kan vara försvarligt med hänsyn till de ytterst väsentliga samhällsintressen, som här stå på spel. Den värdefulla erfarenhet och kunskap som samlats inom priskontrollen bör icke på detta sätt få gå förlorad utan i lämpliga delar tillvaratagas i de nya organ, om vilka ovan talats. Även detta är således ett motiv för snabbast möjliga uppbyggande av dessa nya organ för samhällets priskontroll.

Utan att taga definitiv ställning till formerna för en mera permanent och långsiktig prisövervakning och prisreglering får landsorganisationen förorda att riksdagen i sin behandling av hithörande frågor beaktar vad som här anförts.»

I andra av de avgivna yttrandena, exempelvis från *statens priskontrollnämnd*, *Sveriges industriförbund* och *Kooperativa förbundets styrelse*, intog man däremot den ståndpunkten att s. k. fri konkurrens mellan företagen i allmänhet gäve bättre resultat än prisreglerande åtgärder från samhällets sida. Man ingick emellertid i dessa yttranden icke på frågan i vilken mån s. k. fri konkurrens verkligen i det nuvarande monopolkapitalistiska samhället förefunnos och ställde enligt vår åsikt alltså heller icke sin principiella ståndpunkt i relation till den faktiska verkligheten. Med utgångspunkt i den principiella uppfattningen att den statliga priskontrollen borde avskaffas snarast möjligt intog man en avvisande ståndpunkt också till de i motionen framförda kraven om en effektivisering av priskontrollen liksom en demokratisering av priskontrollnämndens sammansättning. *Sveriges lantbruksförbund* och *Riksförbundet landsbygdens folk* ställde sig däremot sympatiska till en förändring av priskontrollnämndens sammansättning.

Anledning saknas att närmare kommentera den inställning till den statliga priskontrollen, som kommit till uttryck i yttrandena från olika organisationer. Däremot synes priskontrollnämndens egen uppfattning kräva en kommentar. Det synes oss vara ett i högsta grad anmärkningsvärt förhållande, att en statlig institution har den principiella inställning att dess verksamhet snarast möjligt

bör inställas. Hur skall dess verksamhet under sådana förhållanden kunna bedrivas på det mest effektiva sättet, hur skola dess tjänstemän och övriga anställda under sådana förhållanden kunna entusiasmeras att lösa sina arbetsuppgifter — och att arbetsuppgifter av omfattande och svårlöst karaktär föreligga för priskontrollnämnden kan väl näppeligen förnekas av någon — på bästa sätt? Priskontrollnämndens inställning till frågan om den statliga priskontrollens betydelse och fortsatta organisation synes oss vara det bästa beviset för att en förändring av nämndens sammansättning är nödvändig.

3. Första kammarens andra tillfälliga utskott och andra kammarens tredje tillfälliga utskott hemställde i sina utlåtanden till resp. kammare, att motionen icke måtte föranleda någon åtgärd av kamrarna. Som motivering härför framhölls, att Kungl. Maj:t i proposition till riksdagen, framlagt förslag till lag om övervakning av konkurrensbegränsning inom näringslivet m. m. Syftet med denna lagstiftning vore att motverka sådana skadliga tendenser inom näringslivet, vilka man enligt motionärerna skulle försöka komma till rätta med genom en utvidgad priskontroll. Det syntes utskotten lämpligt att avvakta resultatet och erfarenheterna av den nya lagstiftningen innan andra åtgärder vidtoges.

Om övriga yrkanden i motionen sades i utlåtandet från första kammarens andra tillfälliga utskott:

»På ett tidigt stadium av krisen räknade man med att en återgång till normala förhållanden i fråga om varuförsörjningen inom landet skulle komma att äga rum jämförelsevis snart efter krigets slut samt att, enär förutsättningen för priskontrollens bibehållande i och med detta bortfallit, denna samtidigt skulle kunna avvecklas. Förhållandena ha emellertid utvecklat sig på ett väsentligen annat sätt än man sålunda tänkt sig. På grund av rådande varuknapphet och ovisshet i fråga om prisutvecklingen förefinnes, såsom i flera yttranden även framhållits, alltjämt behov av en statlig priskontroll. I överensstämmelse härmed har också årets riksdag fattat beslut om fortsatt giltighet av prisregleringslagen för tiden den 1 juli 1946 — den 30 juni 1947. Frågan om behovet av att bibehålla priskontrollen efter sistnämnda dag synes utskottet få bli beroende av hur förhållandena då gestalta sig. I samband med de överväganden, som vid den tidpunkten komma att äga rum, torde — om priskontrollen anses böra bibehållas — jämväl få tagas under omprövning frågan om en effektivisering av densamma samt om en mera allsidig representation inom priskontrollorganen.»

4. Under den tid som förflutit sedan föregående års riksdag har betydelsen av effektivitet och smidighet i de priskontrollerande åtgärderna ytterligare förstärkts. I kampen mot prisstegringar och inflation utgör den statliga priskontrollen ett av de allra viktigaste försvarsvapnen. Priskontrollen kan emellertid under en period vilken såsom den nuvarande kännetecknas av sammanvävda högkonjunktur- och inflationstendenser, av relativ varuriklighet på vissa områden och fortsatt varubrist på andra områden icke bedrivas på samma relativt stela och schematiska sätt som under krigsåren med dess mera ensartade

läge. Detta har också framhållits av konjunkturinstitutet i dess senaste rapport, ur vilken vi citera:

»Utöver den registrerbara prisstegringen har emellertid, som tidigare framhållits, utan tvivel en icke mätbar, mer eller mindre dold varufördyring försiggått. Det är sannolikt, att den lönestegring på i genomsnitt omkring 15 procent, som ägt rum inom stora delar av näringslivet under de senaste två åren, inom många områden gått betydligt snabbare än den särskilt av omsättningsökningen bestämda produktivitetshöjningen och därmed inneburit en ökning av kostnaderna. Eftersom vinstläget åtminstone inom industrien under denna tid i allmänhet snarast torde ha förbättrats, synes en sådan kostnadsökning knappast ha skett på bekostnad av vinsterna. Den ökade exporten har givetvis för många företag och ett flertal industrigrenar varit en väsentlig förklaringsfaktor till utrymmet för lönestegring. Prisläget på exportvaror har nämligen i allmänhet legat väsentligt över hemmamarknadsnivån. Men härtill kommer den varufördyring, som utan tvivel på olika vägar kommit till stånd inom landet. Knappheten på arbetskraft och olika råmaterial jämte kostnadsstegringen föranleder eller tvingar företagen att söka disponera sina resurser på bästa möjliga sätt. Tillverkningen och omsättningen dirigeras från mindre till mera lönande varusortiment, vilket vanligen inom ramen för oförändrade stoppriser betyder övergång från billigare till dyrare produkter. Den starka pressen från efterfrågesidan ger företagen stora möjligheter för sådan dirigering. Talrika exempel på sådan lönande produktionsomläggning torde kunna framläggas. Andra former av på detta sätt dold varufördyring förekomma. Uppläggandet av nya varor och nya produktionsserier, för vilka prishöjningen är fri eller i varje fall friare än för de gamla prisstoppade sortimenten, har blivit ett allt vanligare fenomen. I en »seller's market» är detta uppenbarligen möjligt; kunderna kunna t. o. m. få finna sig i en sämre »ny» vara till förhöjt pris. I fråga om den stora gruppen beställningsvaror, som är särskilt betydelsefull inom verkstads- och byggnadsindustrien liksom inom småindustri och hantverk, är varje ny beställning ofta en ny artikel med i många fall okontrollerad prishöjning. På dessa stora områden torde de senaste årens lönestegring i stor utsträckning ha slagit igenom i höjda konsumentpris, utan att detta kunnat registreras. Den nuvarande priskontrollen med dess benägenhet att hålla relativt hårt bundna prisrelationer tenderar icke endast att inom de olika företagen driva över produktionen mot relativt dyra artiklar utan även att inom olika produktionsgrenar ge de i högre grad på beställning arbetande, ofta mindre företag ett vidare och mer elastiskt vinstutrymme än de vanligen större företag, som ha en mer standardiserad tillverkning. De förra företagen få på detta sätt en gynnad ställning i den hårda konkurrensen om arbetskraften, vilken inom vissa industrigrenar (t. ex. verkstadsindustrien) synes ha medfört en centrifugal tendens hos produktion och sysselsättning.

En allvarig risk i ett läge med starkt tryck från efterfrågesidan och relativt hård priskontroll är den tendens till felinriktning av produktionen, som uppstår därigenom, att tillverkningen på tidigare stadier i produktionsprocessen (t. ex. i fråga om gruvor, järnverk, sågverk, tegelbruk, bomullsindustri), där priskontrollen dessutom ofta blir mer effektiv, hålles tillbaka, medan tillgång på arbetskraft och därmed tillverkning i senare produktionsstadier stimuleras genom en friare prishöjning (t. ex. för järn- och stålmanufaktur, reparationsverkstäder, snickeri- och möbelindustri, byggnadsverksamhet, sömnadsindustri).

En sådan feldisponering av arbetskraften har i viss mån redan uppstått, som tenderar att sänka produktiviteten och skärpa spänningen mellan efterfrågan och tillgång på olika stadier av produktion och handel.

Betydelsen av den här diskuterade utvecklingen mot dold prisstegring och felinriktning i produktionen kan, som ovan framhållits, icke fastställas. Det torde dock icke råda något tvivel om att dessa tendenser förekomma, ehuru givetvis i starkt varierande grad inom olika områden av näringslivet. Det är också uppenbart, att den dolda prisstegringen utgör en naturlig utlösning av inflationstrycket under relativt stel priskontroll, och att riskerna med en sådan utveckling öka, när kostnads- och efterfrågetrycket stiger.»

Det skulle enligt vår åsikt vara oriktigt att av dessa utvecklingstendenser dra slutsaten, att priskontrollen kan avvecklas eller mildras. Härigenom skulle man endast uppnå en acceleration av de rådande tendenserna till prisstegring. För att den statliga priskontrollen skall bli ett verkligt effektivt värn mot prisstegringar och inflation måste den i stället effektiviseras och skärpas, men samtidigt också göras smidigare så att den icke eventuellt försvårar ökad produktion av nödvändighetsvaror och så att den i betydligt ökad utsträckning kan användas för nedsättning av varupriser, icke endast för att hindra en stegring av gällande priser.

Ett nödvändigt led i en effektivisering och skärpning av priskontrollen utgör en förändring av särskilt statens priskontrollnämnds sammansättning, så att denna återspeglar befolkningens sammansättning och blir ett i verklig mening demokratiskt organ. Argumenteringen mot en sådan förändring av priskontrollnämndens sammansättning i vissa yttranden över den inledningsvis citerade motionen till 1946 års riksdag är icke hållbar, allraminst om hänsyn tages till det nu allmänt erkända behovet av att effektivisera och skärpa priskontrollarbetet som ett led i kampen mot inflationen.

5. Ovan föreslagna åtgärder måste omedelbart genomföras som led i åtgärderna mot en fortsatt prisstegring och utveckling av inflationen. Det torde emellertid också vara nödvändigt att till skyndsamt utredning uppta frågan om den statliga priskontrollens framtid och fortsatta organisation. Kraven på den statliga priskontrollen ställas, som ovan framhållits, redan på ett annat sätt än under krigsåren. Ännu mera kommer detta att bli fallet, när nuvarande bristsituationer på olika områden helt övervunnits och frågan om näringslivets effektivitet och om sysselsättningen helt skjutes i förgrunden för den ekonomiska politiken.

Vi utgå från att någon form av samhällelig kontroll över priserna icke kan undvaras som led i en politik för full sysselsättning och för effektivisering av näringslivet. Formerna för denna priskontroll komma emellertid troligen att behöva bli väsentligt andra än de som tillämpats under krigstidens speciella förhållanden. Det kan visa sig lämpligt att upprätta speciella priskontrollorgan för varje bransch i stället för eller jämsides med en central priskontrollapparat.

Ingripandena mot monopol och truster kunna kräva speciella former för prisövervakningen. Överhuvud taget måste denna priskontroll bli betydligt mera smidig och differentierad och samordnas med de allmänna strävandena i den ekonomiska politiken på ett bättre sätt än hittills. Det vore önskvärt att klarhet snarast möjligt skapades om de lämpligaste formerna för priskontrollens framtid och fortsatta organisation, både med hänsyn till det nuvarande arbetet inom priskontrollapparaten och för att utan dröjsmål kunna införa de nödvändiga förändringarna.

Med hänvisning till det ovan anförda föreslås,

dels att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om omedelbara åtgärder för en effektivisering och skärpning av den statliga priskontrollen liksom för en demokratisering av priskontrollnämndens sammansättning,

dels ock att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om skyndsamt utredning om den statliga priskontrollens framtid och fortsatta organisation.

Stockholm i januari 1947.

Erik Karlsson.

Gösta Kempe.

Gustav Johansson.

K. E. Senander.

Axel Nordström.

Gunnar Adolfsson.

Erik Jansson.

Harald Johanson.

O. F. Persson.

Stockholm 1947 - Caslon Press Boktr.
